

uspeha. Društveno marginalizovan ovaj »paralelni svet« živi od otpadaka kulture, čepka po njenom dubrištu i potvrđuje mogućnost jednog drugačijeg postojanja. Njihova marginalnost ističe permanentna egzistencijalna liminalna, neodređena pozicija izražena sintagmom »negde između«. Za razliku od inicijanata i heroja koji kroz ovu ritualnu fazu prolaze tokom obrednog procesa, liminalnost je potpuno nezavisno i trajno obeležje ove kategorije ljudi. U tom smislu se i mogu, kako smatra Viktor Turner, razumeti neka njihova obeležja karakteristična i za inicijante iz liminalne obredne faze kao što su paradoksalnost, anomalije, ranjivost, prikriivena svetost i moć koja im daje posebno mesto u društvenoj zajednici. Navedene pretpostavke čine se posebno relevantnim u kontekstu osvetljavanja egzistencijalne pozicije ubogih, prosjaka, sumanutih i drugih »bivših« pojedinaca koji čine zaseban svet »božjih ljudi«, čije individualne crte kriju surovu egzistencijalnu istinu individua u kovitlaci životnih sila.

Kolektiv je institucijom »božjeg čoveka« zadovoljavao potrebu za permanentnom neobičnošću i iracionalnošću, jer je njegov život predstavljao svojevrsnu inverziju profanih životnih i egzistencijalnih vrednosti. Taj preokrenuti način uobičajenog egzistiranja odvojen od ostalih članova zajednice, stvorio je oblik ne-profanog postojanja, koji i implicira status svetog. Nasuprot struktuiranom društvenom sistemu, »božji ljudi« oličavaju jedan potpuno drugačiji model postojanja, oslobođen društvenih stega i socijalne vrednosne hijerarhije. Ovaj model se zasniva na principima jednog egalitarnog i slobodnog stanja liminalnog

communitasa. Oni dokazuju živost utopističkog obrasca društvene jednakosti čija paradoksalnost implicira svu apsurdnost njenih praktičnih pretpostavki. U ravni koju ne konstituiraju pravila utilitarnosti, njihov život je po sebi umetničko delo, apsurdan i kontradiktoran, ali utoliko potreban i neophodan svetu.

Božji čovek je svojevrsan junak onog neherojskog sveta koji ga svakodnevno okružuje svojom profanošću. Izrastajući iz svetovnosti svoje okoline, on artikulise njenu potrebu za onom drugom i drugačijom realnošću koja nosi sva obeležja neobičnog, čudnog i neizvesnog. Svojom fizičkom, socijalnom i psihičkom marginalnošću ocrtavaju model ljudskog postojanja u permanentnoj liminalnosti. Afirmišući mogućnost alternativne sveta jednog paralelnog postojanja, oni su prototip savremenih klošara i besprizornih kao vid nove vrste heroizma u današnjim uslovima. Kršeći uobičajena socijalna pravila, bez uobičajenih posledica, oni ujedno dokazuju njihovu životnu propustljivost. Njihova sloboda počinje i završava činom dostojnog podnošenja krsta sudbine koji simbolički sažima suprotne polove ljudskog iskustva, protivrečnosti haosa i reda, mogućnosti vrha sa samog dna. Živeti na margini, na kraju ne znači ne biti u središtu pažnje. Realnost kulture se i ogleda u delotvornosti principa prelazanja iz središta ka periferiji, i vraćanje od periferije ka centru. Neki od božjih ljudi, kao na primer Žika Obretković, predstavljaju danas svojevrsnu medijsku atrakciju kojom se, zapravo, polugama kulture sadržaji njene marginalizovane realnosti ponovo vraćaju u njen tok.

ćurčićevo slikarstvo

oto tolnai

Evo jednog likovnjaka na koga sam se — već na njegovoj prvoj izložbi, 1969. — kladio. Na njegovim crtežima, grafičkim listovima, već tada su se tu i tamo pojavljivale konjske trke, derby — džokeji, ali do punog izražaja došli su tek na ovoj poslednjoj izložbi, na ovim slikama su se razvili u središnji motiv. Dakle, naš jezik je, što se kladenja tiče, adekvatan, jer se i na umetnike kladimo slično kao na konje — i na postojanje boga.

Džokej je nadasve neobično biće. Mnogi od najslavnijih još kao mladi postaju samoubice, poput pesnika; međutim, bilo je i takvih koji su postigli više:

»Viljem Mek Klinli iz Ohaja počeo je svoju karijeru u četrnaestoj godini života kao konjušar, prvu pobedu zabeležio je u Jungstaunu. Spretnom momku previdali su sjajnu budućnost. I predviđanja su se obistinila. Međutim, zbog naglog porasta telesne težine, momak je morao da promeni zanimanje. . . i postao predsednik Sjedinjenih Američkih Država. . . i zauzeo Kubu. . . i nekoliko nedelja kasnije postao je žrtva atentata.«

Da, džokej je nadasve neobično biće — stalno se bori sa svojom telesnom težinom, kao maneken ili bokser, mora da bude lagan, mora naprosto da priraste konju, i u toj borbi brzo ostari — tačnije, izgužva se. Setimo se samo Hemingvejehovih novela, njegovih ostarelih sportista, otupelih, unakaženih boksera, džokeja. Na ovim figurama se lepo može zapaziti kako se haba, kako se prlja ono ružičasto blato, iz kojeg je čovek umešan. Ofuca se njegova ružičasta boja, ali do kraja ostaje plastično, do kraja ostaju na tim figurama vidljiva sva ona pregnuća, sve muke između anđela i životinje, upravo taj napor kojim njihovo andeosko biće pokušava da se priljepe božanskom telu životinje.

Ne završava se slučajno ova knjiga (»Konj i čovek«) iz koje sam prepisao gornji citat, upravo jednom pesmom Agneša Nemeš-Nad:

» . . . saginjem se. . .
Obgrlim konju vrat. . .
Jer na kraju ne ostaje ništa,
Osim anđela i konja. . .
Ova izložba je s više stanovišta važna stanica u opusu Petra Ćurčića.

Pre svega: pronašao je svoju materiju. Jer, premda se u svojim crtežima i grafičkim listovima već primakao svom maksimumu, sve više se osećalo odsustvo materije — tela. Sada je pronašao svoju svetlucavu, pastuožnu materiju — ono ofucano ružičasto blato, iza kojeg na njegovim platnima sve češće puca modra boja mora.

Nadalje, ova je izložba važna stanica i zbog toga, jer je Ćurčić zapravo tek sada jednoznačno objavio da on nije samo jedan čudljiv, manijački crtač, već umetnik koji teži potpunosti u svakom pogledu.

Mi, koji smo izbliza pratili njegov rad, znali smo i za tu stranu njegovih ambicija, ali pred širom publikom to je tek sada postalo evidentno. Naravno, nije samo reč o ambiciji, nego i o pravu. Naime, Ćurčić je dugo, dugo godina išao svojim teškim, posebnim putevima. Dok su drugi bili obuzeti modama, konceptualizmom ili postmodernizmom, dotle je on napredovao u smeru najjačeg otpora, borio se sa složenim, gustim, teškim svetom gotovo bez ikakvih izgleda.

I sada se pojavio. Sada, kada se u likovnim umetnostima, i u drugim umetnostima (i ne samo u umetnostima) sve ugasilo. I tek sada se vidi koliko su umetničke ili anti-umetničke senzacije bile ništavne u odnosu na njegov svet koji je u stanju da kaže relevantne stvari o ljudskom životu i smrti, o njegovoj istoriji i o istoriji njegove umetnosti.

Izdvojimo nekoliko slika. Najpre onog malog, ostarelog džokeja koji, sav zelen u licu, u kaputiću boje mrazovca, otežao u svojoj nestvarnoj sušini, kao da lebdi na beloj stolici. A onda ono veliko platno odmah u susjedstvu, na kojoj pod visokim zidom zapreke, vidimo konjanika koji se vrti među mnoštvom senki. Ove dve slike lepo ilustruju moje uvodne redove. Uski pojas pred zaprekom: zona smrti. Nasumice citiram iz poglavlja pomenute knjige, koje se odnosi na preskakanje prepona:

»U ovom nadmetanju prilikom preskakanja prve zapreke vodeći konj pada, drugi će da padne, otprilike trideset konja i jahača koji se približavaju zaklonjeni visokim živicom, ne mogu videti šta se dešava s one strane živice. . . S konjem u skoku više nije moguće izbeći one — bilo konje, bilo ljude — koji leže na travi.

Sledeće godine — 1960. — ministar unutrašnjih dela Batler prisustvovao je Grand Neshenu, tada je palo samo osamnaest konja, od kojih je samo jedan morao da bude dokrajčen. Ministar se osobno uverio da su preterane optužbe udruženja za zaštitu životinja i vezi s trkama, po kojima su takmičenja u preponskom jahanju »prave klanice«.

Da, Ćurčićev konjanik se vrti pred poput zida visokom zaprekom, među senkama konja i konjanika koje padaju na zid, kao na onom svetu. To je u stvari trenutak opklade. Jer opklade padaju ne samo na konje i konjanike, već se i konjanik kladi, i za mene je njegova opklada prava. Velika Ćurčićeva slika predodređena onaj trenutak, kada paskalovski čovek odlučuje — kada se kladi između ništa i boga, pri čemu i sam može da se pretvori u ništa. Od svih senki na ovoj slici teško je razlikovati one koje ukazuju na ništa, od onih koje ukazuju na boga, na anđela, na životinju. . . Ponavljam, imamo posla s velikom, u svakom pogledu

značajnom slikom, o kojoj će svakako još biti govora.

Ambijent slične neobičnosti, zasićenosti — sasvim nove dimenzije pokazuju i slike kraljice na izložbi pasa i ateljea punog majmuna.

Posebne vrednosti ove izložbe su *Dilinger I, Pranje i Šumanović i njegov model*. Ove tri slike su maksimum Ćurčićevog zamršenog sveta, složenog opusa: trenuci smrti, pranja leša — i na svojoj prvoj izložbi je citirao Mantenu — koji se već gotovo poklapaju s trenutkom radanja čoveka, kog bića od ružičastog blata.

U više navrata sam već pisao o tome koliko mi živo zaokuplja fantaziju odnos obezumljenog Šumanovića, povratnika iz Pariza, prema svojim božansko-andeoskim modelima. Ćurčić je prvi koji je znao da mi kaže nešto relevantno na tu temu. On bi besumnje umeo da oživi i trenutak Šumanovićevog pogubljenja, jer oni klarinetisti u modrim uniformama na slici *Kvartet* lako mogu da se pretvore u vod za streljanje. . .

Možda i najvažnije poprište palanačkog življenja je ovakva velika, prazna kafana. Nedavno sam u Mohaču kunjao u jednoj takvoj sobetini — u čijem se središtu nalazila jedna harfa. Zaista je neobično, razmišljao sam, da u Mohaču, baš u Mohaču, ponekad, uveče, sviraju na harfi. . .

Sa svojim hladnim, teškim mermernim telom, presvučenim kao trava zelenom čojom, biliardski stolovi predstavljaju osvežavajuće visoravni u tim sumornim, praznim sobetinama. Ćurčić je umeo genijalno da uhvati upravo ovaj momenat. Dakle, ne smatra bitnim samo istorijsko-umetničku (Venecija, Učelo itd.) i istorijsku dimenziju (na više slika govori o petrovaradinskim šančevima, na primer, — što je od velike važnosti, ali ne bi bilo dobro ako bi se jednog dana izmetnuo u slikara istorijske tematike, čak ni ako znamo da on vodi popularnu istorijsku emisiju našeg radija »Novosadske razglednice«) već i dimenziju svakidašnjice, zna da se suštinsko i tu može pokazati: hlorofil biliardskog stola može da zasija kao punovažno svetilište.

A sada iz Topole, Mohača, iz prazne palanačke kafane, usamljenog biliardskog stola, skoknimo na trenutak u Njujork, postoji na Brodveju jedan odsek, gde se nalaze prodavnice biliardskih stolova: niz ogromnih, dubokih salona, s hiljadu novih, novcatih, skupih i još skupljih biliardskih stolova. Stanovao sam blizu ovom delu Brodveja. I pre no što sam krenuo na svoje svakodnevno putešestvije po gradnoj utrobi grada, obavezno sam se zaustavljao pred blistavim izlozima ovih salona: zelenilo osvežavajuće čoje donosilo je tamo dah šuma, polja — naravno u istom trenu i dah podzemlja, Dilingera, dakle, opet samo svet opklada, onaj svet koji je zapravo bio svet i onog malog, zgužvanog džokeja: svet smrti i kladenja. I na ovaj način, otisnuvši se daleko u svet naših motiva, nismo se mnogo udaljili od Ćurčićevog slikarstva, na neki način, vratili smo se suštini njegove zelene, ružičaste boje: suštini materije njegove piktore.

S madarskog: Arpad Vicko